

Man spekulerer på, hvem målgruppen mon er. Gymnasielæreren, som skal forberede et forløb? Historikeren med speciale i 1. Verdenskrig? Den brede offentlighed? Uanset hvad, vidner antologien om Tune-stillingen om det store kulturhistoriske potentiale, som gemmer sig i de militærhistoriske arkiver, og om, at begrebet forsvarsvilje bedst forstås i flertal. Man behøver ikke læse det hele på een gang for at blive både klogere og overrasket.

Ning de Coninck-Smith

ERIK CHRISTENSEN: Borger i tre verdener. Johannes Hohlenbergs økonomisk-politiske filosofi. Odense 2011, Syddansk Universitetsforlag. 144 s. 148 kr.

Tiden omkring og kort efter Første Verdenskrig var præget af oprud på mange områder. Først var der krigsfrygten, siden skabte Første Verdenskrig økonomisk kaos og grundlag for nye ideologier, der skulle omforme samfundet i en mere retfærdig retning. Georgismen er et eksempel, den antroposofiske bevægelse, med Rudolf Steiners navn som det stærke banner, er et andet. Endelig var der naturligvis marxismens udmøntning i en delvis ny revolutionær ideologi: kommunismen.

Midt i denne ideologiske verden levede den danske filosof og forfatter Johannes Hohlenberg (1881-1960). I begyndelsen af 1900-årene opholdt han sig i Paris, da hans mål var at blive maler. Efter rejser i Ægypten og Indien i årene omkring 1912 ændredes hans tilværelse. Optaget af østens mystik forfattede han en bog om yoga, og snart resulterede også Keops- pyramidernes hemmeligheder i en publikation. Sidst i 1920'erne kom en bog om Goethes Faust, og efter 2. Verdenskrig to bøger om Søren Kierkegaard, der fik stor udbredelse.

Hohlenberg traf Steiner og blev generalsekretær i det danske antroposofiske selskab 1923-31. Gennem en længere årrække var han redaktør af det nordiske antroposofiske tidsskrift Vidar (1926-40).

Hohlenberg er på mange måder vanskelig at placere, for ikke nok med at han studerede de nævnte emner grundigt, han ønskede også i et vist omfang ideerne realiseret for at skabe et bedre samfund, og her er hans »demokratibegreb« ganske interessant.

Den demokratiske stat – hvor flertallet bestemmer – bør for Hohlenberg være en begrænset stat, fordi den økonomiske og den kulturelle sfære i et demokratisk samfund ikke bør være underlagt statens – altså flertallets – suverænitet. På det kulturelle område er det den enkelte, der er suveræn. Ingen kan bestemme, hvad den enkelte person skal tro

og tænke. På det økonomiske område bør staten heller ikke have suverænitet. Her ligger suveræniteten hos de økonomiske aktører – producenter og forbrugere – i fællesskab. Men staten bør sikre den enkelte retten til en andel af det samlede produktionsresultat, en samfundsdividende. Ved at tillægge staten fuld suverænitet i samfundet var man efter Hohlenbergs mening på vej imod et totalitært demokrati.

I begyndelsen af 1930'erne mødte Hohlenberg K. Engelbrecht Kristiansen, der var i færd med at stifte J.A.K.-bevægelsen, der ganske som Hohlenberg satte spørgsmålstegn ved den traditionelle opfattelse af »magtfordelingen« i samfundet, herunder begrebet »penge«. De tre bogstaver stod for Jord, Arbejde og Kapital.

K. Engelbrecht Kristiansen, som var uddannet landinspektør, var ligesom Hohlenberg meget optaget af at skitsere en vision for et nyt samfund. Uanset hvor forskellige de to var, endte det med et samarbejde, hvor Hohlenberg blev redaktør af J.A.K.-bevægelsens blad, J.A.K. Bladet (1935-36). Hohlenberg kendte verden uden for Danmark, og som redaktør var han i stand til at præsentere bladets læsere for tilsvarende bevægelser og ideologier i f.eks. England eller Canada (*Social Credit*).

Hans tid i J.A.K. blev imidlertid kort. Bevægelsen mistede tilslutning og økonomi, og muligvis havde de to personligheder svært ved at stå ved siden af hinanden. Hertil kommer, at J.A.K.-bevægelsen begyndte at flirte med nazismen. Alt det berøres kun beskedent i Erik Christensens bog. Hans opgave har været at genudgive en række af de artikler, som Hohlenberg bragte i J.A.K.-Bladet i 1935.

Hohlenbergs artikler er ganske interessante og vil i undervisningssammenhæng være givende til forståelse af f.eks. 1930'ernes sociale og økonomiske problemstillinger. Havde der været andre løsninger, end de valgte? Det kan måske være svært at forestille sig, men Hohlenbergs tekster repræsenterer ikke desto mindre en form for »glemt virkelighed« – eksistensen af alternative analyser og synspunkter, som grupper i samtiden faktisk engagerede sig alvorligt i. I karikeret form kender vi stoffet fra Hans Scherfigs lille roman *Idealister*. Alternative, mere eller mindre excentriske synspunkter er dog ikke altid helt så marginale og lattervekkende som i *Idealister*. En historisk figur som fiberkostprofeten Mikkil Hindhede, der virkede i samme periode som Hohlenberg, vækker f.eks. stadig genklang. J.A.K.-standpunktet om finanssektoren som et suspekt, latent samfundsnedbrydende erhverv kan vel også siges at være kommet frem igen efter 2007. Erik Christensens udgivelse af Hohlenberg kan hilses velkommen både som en relevant påmindelse om en sammensat fortid og som eksempel på ideers tilbøjelighed til at komme og gå – og nogle gange komme tilbage igen.

Henrik Fode